

säilitab sündmusi, on ka foto säilitanud kunagisel kujul tänaseks lammutatud hoone või sissevarisenud Tori põrgu.

Tori kihelkonnakroonika avaldamine ei ole üksiku ajaloo huvilise soolo ega juhuslik ettevõtmine. Selle taga on kogukond, kes suudab ajalooallikate taaskasutusse toomisel mobiiliseeruda ning leida entusiaste ja asjatundjaid kaugemaltpki. Selles valguses on Randivälja lugude sari, mille teise väljaandena ilmus „Tori kihelkonnakiriku kroonika 17. sajand – 20. sajandi I pool / Die Chronik des Kirchspiels Torgel“, tõsine panus kohaloo uurimisse ja teadvustamisse. Elava kihelkonnapärimuse abil saab seista otsekui tasakaalustaval kaalukaasil, teisel pool üleilmastumist ja üheülbastumist.

Kokkuvõttes on Tori kroonikaraamat tervikuna hästi koostatud, kujundatud ja illustreeritud teos, mis pole vaid lihtne allikapublikatsioon, vaid lausa käsiraamat Tori 19. sajandi ajaloo uurimiseks. Ajalooteadusele on see järjekordne tugevud vundamendile, ajaloo huvilisele hariv ja inspireeriv pilguheit minevikku.

Aldur Vunk

Aldur Vunk

(1959), *PhD*, muuseumi juhataja, SA Pärnu Muuseum, Aida 3, 80010 Pärnu, aldur@pernau.ee

Eesti õigusteaduse ajaloo ülevaade

Peeter Järvelaid. Eesti õigusteaduse ja õigushariduse ajalugu. *Historia iuris Estoniae*. Argo, 2015. 268 lk.

Professor Peeter Järvelaid on Eesti õigusteaduse ja õigushariduse ajaloost valmis saanud ülevaate teose, milletaolist paljud erialad võiksid soovida, kuid mis vaid väheste puhul on teoks saanud. Oma eriala ajaloo tundmise tähtsust tunnetatakse üldiselt hästi, kuid kaante vahele jõuavad nii laia haardega uurimused siiski harva. Raamatu lõpus avaldab autor lootust, et andis lugejale ammendava ülevaate Eesti ala akadeemilise õiguskultuuri arengust, võimaldades paremini mõista siinsete juristide ja nende õpetajate rolli Rootsi, Vene ja Eesti riigi juriidilises elus ning selle kõige läbipõimitust arengutega Euroopas (lk. 216).

Raamat annab tõepoolest panoramse ülevaate Eesti õigushariduse ja -teaduse ajaloost 17. sajandist kuni 21. sajandini. Kõige uuema ja originaalsema osa moodustavad kahtlemata 20. sajandit käsitlevad peatükid, sest sellest perioodist polegi veel ühtki ülevaadet (Tartu Ülikooli ajaloo vastav peatükk on väikesemahuline¹), pealegi on lähiminekü mõtestamine alati näidanud end keerulise ja tänamatu ülesandena. Raamatu lõpuosas olevad tabelid pakuvad tekstile põnevat lisa, eriti tänuväärseks võib pidada andmete kokkukogumist taasiseseisvunud Eesti erakõrgkoolide õigusteaduslike õppekavade ja lõpetanute kohta.

Järvelaid alustab tõdemusest, et juristide koolitamine Lääne-Euroopa ülikoolides on seotud väga kindla kultuuritraditsiooniga, mille mõistmiseks on kasulik teada selle tekke- ja arengulugu (lk. 13). Teema juurde asumiseks tuleb määratleda kaks põhiküsimust: kes on jurist ja mis on Eesti õigusteadus. Kas juristile on vajalik pikem ja teoreetilisem haridus või lühem ja praktilisem? Kas jurist on riigiteener või riigist sõltumatu? Kas kvaliteedikontroll on usaldatud kutseühingule või on selle tarvis riigieksamid? Eraldi instituut või teiste teaduskondadega

¹ Vt. Universitas Tartuensis 1632–2007. Toim. T. Hiio, H. Piirimäe. Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartu, 2007. Ptk. Õigusteaduskond, lk. 589–592.

ühises akadeemilises ruumis? Mitmesuguseid variante ja kombinatsioone on ajaloos esinenud. Kaasaegse erialahariduse ümberkorraldamine eeldaks nende küsimuse läbimõttlemist, kuid Eestis on professor Järvelaiu sõnul selline laiem arutelu veel pidamata (lk. 19).

Järvelaid määratleb vastuse küsimusele „kes on jurist“ hariduse kaudu. Seega on meil tegu raamatuga õppinud juristidest ja juristikst õppimisest. Ülikooli võimekust taastoota akadeemilist järelkasvu on vaadeldud kui kvaliteedikriteeriumit. Kus lõpetanud rakendust leidsid, see teema jääb ootama mõnd järgmist uurimust.

Eesti õigusteaduse ajalugu saab alguse 17. sajandi, ratsionalismi võidukäigu ja Tartu ülikooli avamisega 1632. aastal, mil esmakordselt oli kohapeal olemas õigusteadus ja kohalike juristidelt hakati nõudma (kohaliku) ülikooli haridust (lk. 20). Järvelaid rõhutab, et Tartu ülikooli kaudu tuli euroopalik juristiksaamise traditsioon ja Academia Gustaviana õigusteaduskonda võiks pidada siitkandi esimeseks elukutseliste õigusteadlaste ühenduseks. Rääkides eestlastest, võiks müütilise alguse paigutada aastasse 1872, mil Friedrich Fromhold Martens sai Peterburi ülikooli rahvusvahelise õiguse professoriks (lk. 26). Kolmas algus on muidugi emakeelne ülikool ja fakt, et 1915. aastal kaitses Tartu ülikoolis esimese eestlasena juura alal magistrikraadi Nikolai Maim, tulevane Eesti ülikooli professor.

Rootsiaegsele Tartu ülikoolile on pühendatud kaks peatükki. Sõdades laastatud endise uhke kauba- ja piiskopilinna saamine ülikooli- ja õuekohtu asupaigaks võib tõesti paista imena, kui jesuiitide koolitegevust Tartus (vt. lk. 37) ja Tartu kui endise piiskopilinna staatust mitte tähtsustada. Kui neid oluliseks pidada, siis oli Tartul tugev eeldus saada nii ülikooli- kui ka kohtulinnaks. Subjektiivne tahe oli loomulikult mängus, kuid Skytte valik polnud sugugi juhuslik.

Mõlema asutuse tähtsus edasistele arengutele kahtlusi esile ei kutsu. Erinevalt katkestustega tõotanud ülikoolist tegutses õuekohus Tartus järjepidevalt Põhjasõjani, olles üks Rootsi riigi neljast apellatsioonikohtust. Huvipakkuv on arutus, kas Tartu Õuekohus, kus kuni 1690. aastateni oli tugev ülekaal sakslastel ja töökeel oli saksa keel, oligi ülepea Rootsi kohus, kuna sarnanes rohkem saksa *Reichskammergericht* 'ile (lk. 31). Järvelaid väidab, et tänu ülikoolile sai alles nüüd hakata levima õpetatud õigus. Teisalt ei ilmunud Academia Gustaviana (1632–1656) perioodil ühtki õigusteaduslikku väitekirja. Selle

põhjust näeb autor juristide „oma“ õigussüsteemi puudumises (lk. 63). Tõepoolest, ülikoolis õpetati nii Rooma õigust kui ka Rootsi õigust, aga mitte kohalikku. Samal ajal nägi 1630. aasta õuekohtu reglement ette, et kõigepealt tuli kohtuasja läbi vaadata rakendada kohalikku õigust, siis Rootsi seadusi ja siis Saksa üldist õigust (lk. 33). Siit võiks teha ka järelduse, et hea tahtmise korral olnuks ülikoolil tööd kas või kolme õigussüsteemi uurimiseks, seega peaks ehk väitekirjade puudumise põhjusi otsima mujalt. Academia Gustavianas kaitsi üldse vähe kõrgemate teaduskondade väitekirju, sel taustal polegi ehk juriidiliste puudumine nii üllatav.

1690. aastal taasavatud Academia Gustavo-Carolinas püüti ülikooliõpet rohkem eluga siduda, muu hulgas otsiti tudengitele praktikavõimalusi Tartu Õuekohtus. Professor Olaus Hermelinist sai alguse rahvusvahelise õiguse õpetamine, tema järglane Samuel Auseen tutvustas oma aja uut õigusmõtet, tehes seda muu hulgas esmakordselt mitte ladina, vaid rootsi keeles.

18. sajandi ülikoolita aeg jääb eraldi peatükita, millest on veidi kahju, sest põnev oleks teada, kust siis saadi ulatusliku autonoomia teostamiseks vajalikud juristid. Järvelaid ütleb, et ülikooli järele puudus venelaste kätte langenud Liivimaal nõudlus (lk. 54) ja Venemaal endal selge arusaam, kelle jaoks see eksisteerima peaks. (Teaduste akadeemia juures olevasse õppeasutusse toodi teatavasti sisse nii õppejõud kui ka üliõpilased.) Ülikooli taastamine püsis päevakorral kogu 18. sajandi, kuid tegelikud sammud piirdusid mingil määral juura õpetamisega kohalikes gümnaasiumides, millisel haridusel puudus aga „formaalne tunnustus kandideerimiseks juurateadmisi eeldavatele ametikohtadele Lääne-Euroopas“ (lk. 57).

Tartu keiserliku ülikooli õigusteaduskonna hiilgeajale on raamatus pühendatud kolm peatükki: 1802–1830 (taasavamine), 1830–1880-ndate lõpuni (parimad päevad), 1889–1918 (Imperatorskij Jurjevski universitet). Uus algus sai teoks tänu Prantsuse revolutsioonile, mille tõttu Vene riigi alamatel välismaal õppimine keelati. Taas Tartus avatud ülikool sai 12. detsembri 1802 ukaasiga laialdase autonoomia. Juristide koolitamine nii Läänemere kubermangudele kui ka suurele Vene impeeriumile sai ülikooli üheks olulisemaks funktsiooniks (lk. 61). Professori, sh. juuraprofessori kõrge staatuse ja sotsiaalsed garantiid tegid pakkumise ahvatlevaks paljudele noortele juristidele. 19. sajandil saavutati monopoolne seisund kohaliku

õiguse uurijana ja Tartu õigusteadlased haarati Venemaa seaduste süstematiseerimise protsessi (lk. 63). Esimesed professorid pidid alustama nii Balti provintside kui Venemaa kodifitseerimata seadusandluse läbitöötamisest ja nende loengud olid paratamatult ühtlasi uurimused. Häbiväärse 1816. aasta promotsiooniskandaali tagajärjel jäeti Tartu Ülikooli õigusteaduskond mõneks ajaks ilma õigusest doktorikraade anda. Kriisist väljumisel on toonitatud kolme mehe teeneid: Vene riigi seaduste kodifitseerimist juhtinud M. Speranski kaastööline J. G. Neumann, õigusajaloolane G. Ewers ja Rooma õiguse professor J. Chr. Dabelow, kes oma kasvandike kaudu panid aluse teaduskonna tulevasele kuulsusele. Alexander Magnus Fromhold Reutz (Neumanni õpilane) ja Friedrich Georg Bunge (Dabelowi õpilane) said omaaegse Venemaa kõrgeima teadusautasu – Demidovi preemia – ja seda võib tõesti pidada heaks näiteks, „kuidas sügavas maldalseisus olev teaduskond suudab õige jõudude koondamise korral anda uuele põlvkonnale väga hea teadusliku taseme (lk. 70)“.

Oma parimatel päevadel (1830. aastatest 1880. aastate lõpuni) andis Tartu õigusteaduskond 10 professorit teistele Venemaa ülikoolidele, lisaks juuraõppejõude ka lütseumidele. Juriste koolitati Venemaa tarvis ka välismaal ning vähemalt ühe juristi andis Tartu Ülikooli professorite instituut.

Raamatust ei selgu täielikult autori seisukoht keiserliku ülikooli arengute kohta pärast 1865. aastat, mil Venemaal nn. suurte reformide käigus oli 1863. aastal vastu võetud uus ülikoolide üldpõhikirja ja suur Vene kohtureform (1864) seoti juristide ettevalmistamisega ülikoolides. Teatavasti jäi Tartu neist arengutest kõrvale, sest kohalik kohtusüsteem jäi Venemaa omast erinevaks kuni 1889. aastani ja ülikool säilitas oma 1865. aasta uue põhikirjaga autonoomia, mille hind oli kaotus riigipoolses ainelises toetuses, nii et Tartu ülikoolist sai „keiserlik ülikool, millel puudus keisri arm“ (lk. 76). Koosseisulisi kohti oli vähem kui teistel Venemaa ülikoolidel, kuid olemasolevad professorid olid kõik kõrgetasemelised, suhteliselt noored ja energilised. Kuna üliõpilasi polnud õigusteaduskonnas liiga palju, oli õppejõududel aega teha rohkem teadustööd. Panustada suudeti nii kohaliku õiguse, Venemaa seadusandluse (Rooma õiguse professor Ottomar Meykow osales ka Venemaa 1864. a. kohtureformi ettevalmistamisel ning Johannes August Engelmannist sai Vene tsiviilõiguse suurimaid asjatundjaid) kui rahvusvahelise õiguse arendamisse (professor August Michael

Bulmerincq). Järvelaid resümeerib: „Ehk on see mingil määral paradoksaalne, kuid just ajal, mil õigusteaduskonna potentsiaal hakkas jõudma tippu, hakkas Tartu ülikool võrdlemisi soodsas poliitilises üldsituatsioonis kaotama oma tähtsust keiserliku ülikoolina.“ (lk. 76–77)

Ka ülikooli venestamise suhtes jääb autor kahevahele: ühelt poolt räägitakse keskvõimu pealetungist Balti erikorra murdmiseks (lk. 86) ja 1889. a. kohtureformist kui olemasoleva õigussüsteemi hävitamisest, mille tulemusel jälle algas periood, mil juristidel puudus „oma“ seadusandlus (lk. 88). Teisalt on välja toodud materiaalse seisundi paranemine ja fakt, et Tartust sai nüüd hüppelaud noortele Vene teadlastele. Töö tehti Tartus, kuulsus ja au tulid hiljem. J. A. Engelmann jäi ainsaks ühendusliiklik kahe perioodi vahel. Tugevaks kujunesid nii Vene õiguse ajaloo õppetool kui ka riigiõigus, mille õppejõud Lev Challande oli õppinud Friedrich Martensi käe all, kirjutanud õpiku „Vene riigiõigus“ ja oli Nikolai Maimi õpetaja. Sel perioodil oli Tartu Ülikoolil neli juristist rektorit. Lõpetuseks nendib Järvelaid, et vene keelele üleminek õigusteaduskonnas ei toonud kindlasti kaasa suurt langust kvaliteedis, pigem vastupidi, ja tunnistab, et venestamisvastane hoiak on seotud ennekõike baltisakslaste protestiga, mille me oma historiograafias oleme ehk liialt otse üle võtnud (lk. 95).

Kommentaarita jääb fakt, et kokku kaitsti keiserliku Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas aastail 1802–1918 73 doktori- või magistrakraadi, 3,5% kõigist Tartu ülikooli väitekirjadest (lk. 96). *Landesuniversität*’i episoodi kokku võttes tõdeb autor, et nii Voroneži lahkunud kui ka Saksa vägedega tulnud juristid olid ühise Euroopa juristkonna liikmed, kes ka erinevates keeltes tegutsedes lähtusid enam-vähem sarnastest teadustöö standarditest (lk. 100).

Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli õigusteaduskond (1919–1940) oli loomulikult noore riigi ülesehitamiseks väga vajalik atribuut. Eesti ülikooli sammasteks nimetab Järvelaid kolme eestlasest professorit, kes kõik olid ühtlasi ka Eesti Asutava Kogu liikmed – Ants Piip, Jüri Uluots, Nikolai Maim. Sõdadevahelise Eesti ülikooli õigusteaduskonnas tegutses ka rida põneva saatusega välismaalasi, näiteks endised senaatorid Christoph Berends ja Igor Tjutrumov, rahvusvaheliselt tuntud kriminaalpsühholoog Andreas Bjerre, soome-ugri hõimuliikumise rajajaid, haldusõiguse professor Istvan Csekey, Rooma õiguse õppejõud David Grimm jt., kuni tulid omad.

Teaduskonnale ja eesti õiguskultuurile äärmiselt olulisena on välja toodud kolm esimest doktoripromotsiooni: Nikolai Maim (1927), Artur-Tõeleid Kliiman (1932, esimene eestikeelne dissertatsioon õiguse alal) ja Leo Leesment (1932). Õppetöö käis peamiselt vene keeles, mis on loogiline, sest tuldi ju vene õigussüsteemist, aga kasutati ka eesti ja saksa keelt. Veel 1931. aastal kurtis Leesment, et õigusteaduskond on välja saatnud juba peaaegu tuhat juristi, kuid seni polnud suudetud neile kaasa anda Eesti õigusteadust oma kirjanduse, terminoloogia ja rahvusliku vaimuga. 1938. aastal lubas peaminister Kaarel Eenpalu, et riigi 25. sünnipäevaks (1943) peaks kogu Eesti kehtiv seadusandlus olema eestikeelne (lk. 118). 1943. aastaks oli aga ajalugu teatavasti mitu ringi karmilt üle Eesti käinud ja lõppu veel ei paistnud... Kokku kaitsti aastail 1919–1940 üheksa doktoritööd ja 14 magistridiplomit, mistõttu võis juba rääkida kõrgeima kvalifikatsiooniga juristide ületootmisest, sest head akadeemilist positsiooni kõigile enam ei jätkunud. Ületootmise probleem oli laiem: Eesti tööjõuturg vajanuks Kaarel Partsi hinnangul umbes 800–900 juristi (lk. 120), mistõttu noorem põlvkond pidi olema rahul ka vallasekretäri ametiga.

Uus nähtus oli, et pooled õigusteaduskonda vastuvõetud olid naised (lk. 108). Järvelaid mainib ka ise, et sellele muutusele on seni väga vähe tähelepanu pööratud, kuid piirdub tõdemusega, et nüüd tungis parfüümide lõhn ka Eesti ala õigusmaailma.

Teise maailmasõja perioodi käsitlev peatükk kannab pealkirja „Õigusteaduskond võõrvõimude vahetumise tõmbetuultes 1940–44“. Oma-pärase nähtusena on välja toodud aastail 1940–1941 toimunud õigusteaduse vaimse potentsiaali kaaperdamine – rida ümberkorralduste käigus lahti lastud juriste hakkas sundseisus olles tõlkima Nõukogude seadusetehte (lk. 123). Uue võimu poole läksid üle Juhan Vaabel, Artur-Tõeleid Kliiman, Helmut Kadari. 25. jaanuaril 1941 tööd alustanud ülikooli kaadrikomisjon lasi lahti umbes viiendiku ülikooli töötajatest (lk. 125), sama aasta teisel poolel alustati uut puhastust, lahti lasti kõik pärast 21. juunit 1940 tööle võetud (lk. 129). Kui algul oli Saksa võimudel kavas ainult arstide, agronoomide ja veterinaaride koolitamine Tartu ülikoolis, siis 1942. a. augustist lubati erioppeprogrammi järgi õpetada ka

õigusteadust ja teisi humanitaaralasisid ning juba järgmisel, 1943. aastal jõudis magistriraadi kaitsmiseni terve rida juriste (lk. 132).

Peatükk lõpeb ülevaatega eesti õigusteadlaste saatusest eksiilis. Nõukogude vägede lähenedes vabastati 18. septembril 1944 ametist kõik ülikooli evakueeritud töötajad, kellest 110 otsustas pagulaselu kasuks. Aastail 1946–1949 Pinnebergis tegutsenud Balti ülikoolis oli ka õigusteaduskond. Eksiilis tuli kokku puutada erinevate akadeemiliste nõudmiste ja igal maal omade eelistamisega. Ernst Ein suri Ameerikas põllutööl, aga Karl Aun ja Ilmar Tammelo suutsid oma rahvusvahelist taset tõestada (lk. 135). Tammelo filosoofia sai aluseks ÜRO ehk Haagi kohtu tuumarelvade keelustamise otsuse argumentatsioonile (lk. 137). Rootsis juristidel akadeemiline läbilöökö väga hästi ei õnnestunud. Järvelaid räägib Stockholmi ülikooli juures 1952–1961 tegutsenud eestikeelsest õigusteaduskonnast (lk. 138), kuid tegelikult tegutses siiski vaid Eesti Teaduslik Instituut Eesti Teadusliku Seltsi juures.² Anti välja Õigusteaduslikku Ajakirja, mis oli sel ajal ainus eestikeelne juuraajakiri maailmas (Nõukogude Õigus hakkas ilmuma alles 1967).

Kodu-Eestis oli sõjajärgsel ajal kõrgharidusega juristide üleproduktioon asendunud tõsise defitsiidiga. Tartu ülikooli õigusteaduskonna monopoolne seisund kadus. Sõja ajal oli tegutsenud Jegorjevski Õppekombinaat ja Tškalovi kolmekuulised kursused kohtu- ja prokuratuuritöötajatele. 1944. aastal alustas tegevust Tallinna Juriidiline Kool (tegutses kuni 1955), lühikursusi korraldas kohtu rahvakomisariaat. Probleemiks olid lojaalsus ja pädevus ning kogu justiitsüsteemi käivitamiseks kaadrit ikkagi ei jätkunud. Alles 1930-ndate lõpul oli jõutud kogu õppekava ulatuses üle minna eestikeelsele õppetööle, nüüd tuli olulise töökeelena jälle kasutada vene keelt.

Peatükk „TRÜ õigusteaduskond stalinismi surve all“ annab üsna põhjaliku ülevaate tolleaegsetest ideoloogilistest puhastustest. Enne- ja pärast sõjaaegset teaduskonda siduma jäi vaid professor Helmut Kadari. 18 õppejõust astus parteisse 8 (lk. 143). Uue ajastu vaimus juriidilist kirjandust ilmus peamiselt õigusteaduskonna väliselt. Paljud kaitsesid väitekirja Moskvas sihtaspirantuuris, teised juba 1953–1954 ka Tartus.

Uued tuuled hakkasid ka õigusteaduskonnas

² Vt. nt.: M. Rand, A. Bernotas, T. Šahhovskaja. Eesti rahvas vaatamata kõigele on siiski üks. Väliseesti isiku- ja asutuste/organisatsioonide arhiivid TÕ Raamatukogus. http://galerii.kirmus.ee/baltic_archives_abroad_2006/kogumik/Rand.htm (04.10.2015)

puhuma pärast 1956. aastat. Seda perioodi, mis raamatus kannab pealkirja „Sula ja kuuekümnendad (1956–1968/69)“, iseloomustas ideoloogilise kasvatusenihi niikumine marksismi-leninismi ja teadusliku kommunismi kateedrite tegevusfääri, mistõttu surve teistele õppejõududele lõdvenes. Kiidusõnu jagub rektor Feodor Klementile, keda nimetatakse kõigi aegade parimaks Tartu ülikooli juhtinud teadlaseks ja lihtsalt ausaks inimeseks (lk. 151). Tema veendumus, et rumalatest ja ustavatest parteisõduritest pole ülikoolile kasu, lubas leida ühise keele näiteks represseeritud ja tagasi pöördunud Leo Leesmentiga.

Huvitav analüüs on antud 1960-ndate põlvkonna kohta, mis Järvelaiu sõnul tähendas Eesti õigusteaduses midagi muud kui Läänes. Tegu oli inimestega, kes olid sündinud enne Teist maailmasõda ja kelle eneseteostuse parim aeg oleks pidanud langema 1960-ndatesse. Teaduse asemel neelas selle ülikoolisise bürokraatia (inimesest sai parteifunktsionäär, kateedrijuhataja, prodekaan jne.). Stalini surma järel märgatavalt kaadrivahetust ei toimunud. Kui teistes teaduskondades taastati sidemeid välismaailmaga, siis õigusteaduskonnas mõisteti see ametlikult hukka. Samal ajal välismaal hakati jõudma läbilöögini (lk. 154).

Mõned algatused olid siiski ka õigusteaduskonnas – 1964. aastal loodi kriminaalõiguse ja protsessi kateedri juurde kriminoloogia labor (juhtis prof. Ilmar Rebane) ja 1968. aastal algatati sari „Kriminoloogia alaseid töid“; 1969 alustas Ilo Sildmäe juhtimisel majandusliku informatsiooni probleemigrupp, mille kogemuse alusel loodi hiljem vastav üleliiduline süsteem. Kuid perioodi lõpuks oli teaduskond stagnatsioonis, doktoreid ei tulnud, valitses sisetensuur ja statsionaarsete üliõpilaste arv vähenes.

Mida lähemale olevikule, seda karmimad on Järvelaiu hinnangud. „Õigusteaduskonna ajalugu aastatel 1970–1988 ei tehtud mitte rektoraaдис, vaid suures osas teaduskonna enda sees.“ (lk. 158) Tema sõnul väljendus stagnatsioon õigusteaduskonnas eriti selgelt. 1970–1988 oli korraga ametis umbes 30 õppejõudu, kelle professionaalse mentaliteedi määras prokuröriamet, mida oli pidanud vähemalt 15. Juriste iseloomustas võimukuulekus, süsteemitruudus, harjumus täita kõrgemalt tulevaid korraldusi. Nad olid usinad üldistajad, kuid mitte uute julgete teoreetiliste ideede genereerijad. (lk. 174–175)

Et saada üleliidulise atesteerimiskomisjoni (VAK) kinnitatud dotsendikute, muutus peaaegu kohustuslikuks olla TRÜ EKP õigusteaduskonna algorganisatsiooni sekretär, mille tulemusel hakkas võim teaduskonnas minema dotsentide kätte (lk. 159). TRÜ õigusteaduskonnas olevat levinud aastaid müüt, et liiduvabariigi õigusteadlaseks pole mõtetki alustada doktoritööga enne 50. eluaastat (lk. 167), ja nii neid siis ei alustatudki. Riigi- ja haldusõiguse kateeder kaasati küll NSVL töökoodeksi koostamisse, kuid tõelisest koolkonnast jäi midagi ikka puudu (Johannes Mällil ei jätkunud jõudu või ambitsiooni) ning omad piirid seadis Eesti riikluse ja riigi mudeli määratlematus. (lk. 168) Üleliidulist tunnustust leidsid riigi ja õiguse teooria ja ajaloo kateedri õppejõudude Leo Leesmenti ja Juri Jegorovi õigusajaloo võrdlevad tööd, kuid ei sidemed Läänega ega pärandi üleandmine nooremale põlvkonnale olnud kuigi heal järjel. Rahvusvaheline meetodika tuli vaid Idast ja vene keele kaudu (lk. 171). Ka ülikooli sees sattus õigusteaduskond isolatsiooni.

Kuna isepäised olid varem süsteemselt tasalülitatud, ei suudetud uutmisajal luua ei toimivat instituuti ega õiget õppetoolide süsteemi (lk. 164). Polnud arendatud koostööd ei ida ega lääne suunas. Uued väljakutsed viisid esilekerkinud liidrid mujale, dekaaniks sai uuesti vanema põlvkonna esindaja ja esmakordselt naine – Inge-Maret Orgo. Järvelaiu kommentaar ilmselt ei meeldi naisõiguslastele, kuid sisaldab siiski tubli annuse tõtt: „Naiste läbilöök on tähendanud seda, et erialal valitseb suur kriis või on eriala prestiiž alla käimas.“ (lk. 163)

Inimlikul tasemel leidis ka õigusteaduskonnas loomulikult põnevaid isiksusi ja huvitavaid kontakte, näiteks aastatel 1971–1976 dekaaniks olnud professor Abner Uustal (1915–1985) oli hariduse saanud Eesti Vabariigi ajal Tartu Ülikoolis, olnud korporant, hiljem Moskvas aspirantuuris õppides elanud kunagise Jurjevi ülikooli rahvusvahelise õiguse professori Vladimir Grabari juures kodus. See andis talle erakordselt hea erialase ja ka rahvusvahelise õiguse ajaloo alase kooli (lk. 161),³ mitme põlvkonna õpetajana oli ta vägagi mitmekihiline.

Üleminekuperiood on jaotatud omakorda kolme perioodi: 1985–1991 kui Ida-Euroopa juristide üleminekuaga totalitaarsest süsteemist vaba ja eduka Lääne-Euroopa süsteemi (TRÜ õigusteaduskonnas surid vanad professorid

³ Kahjuks pole kirjanduse nimekirjas vihjet Lauri Mälksuu uurimusele: L. Mälksuu. Rahvusvaheline õigus Eestis. Ajalugu ja poliitika. Tallinn, 2008.

aastail 1985–1986 üksteise järel ja dramaatiliselt põlvkonnavahtetust ei toimunud (lk. 179)); 1991–1999 kui aeg, mil saabus šokk muudatustest ja rahvusriikide taastamine, kus Ida-Euroopa nägi kõike uut kasulikuna ja Tartu juristid diskussioonis ei osalenud, arvates, et „meid see ei puuduta“; ning kolmandaks siis kõik see, mis järgnes Bologna deklaratsiooni vastuvõtmisele ja selle stahhaanovlikule rakendamisele, kus Eestit on iseloomustatud kui kõige entusiastlikumat rahvuskeele võimaluste halvustajat ja riiki, kus reforme tehakse ka siis, kui pole võimalust neid täielikult ellu viia (lk. 185).

Raamatu lõpus kaalub professor Järveldi Eesti õigusteaduse võimalusi ja ütleb: Eesti õigusteaduse kultuuriline ülesanne 20. sajandil on olnud juriidilise terminoloogia arendamine, ja mitte ainult õigus, vaid ka kohustus kirjutada riigikeeles, s. t. eesti keeles, samuti kohustus pidada ülal õigusteaduslikku raamatukogu. Toodud võrdlus kõlab tõepoolest kurvalt: Academia Gustavo-Carolina raamatukogus oli veidi üle 3000 raamatu ja 20. sajandi lõpuks oli Tartu ülikooli õigusteaduskonna raamatukogus vähem kui 4000 teavikut (lk. 189). Järveldi leiab, et eesti õigusteadlased ei ole saavutanud taset, mis olemasoleva potentsiaali juures saavutata võiks (lk. 189). Meie võimalus on endiselt olla sild ida ja lääne vahel. Õiguse ei rahulda tööturu vajadusi juba praegu, sest ka 21. sajandi terviklik õigusharidus on rahvuskeskne (lk. 191).

Raamat on kirjutatud esseistlikus stiilis ja asjade sees olija pilguga. Kes akadeemiliste diskussioonidega väga hästi kursis pole, neil võib kohati olla raskusi mõistmisega, millega parasjagu polemiseeritakse (kahjuks puuduvad ka viited ja kirjanduse nimekiri raamatu lõpus ei sisalda kõiki teoseid, millele tekstis viidatakse või mida vaidlustatakse).⁴ Teisalt on raamatus palju juttu inimestest, valikutest ja saatustest, mis inimlikult puudutavad.

Retsensendi kohus on osundada ka sisse lipsanud ebatäpsustele. Näib, et mõnede tekstis esitatud arvudega on juhtunud mingi segadus. Lk. 65 loeme, et „aastail 1802–1816 immatrikuleeriti õigusteaduskonda 730 üliõpilast, kolmandik tol perioodil ülikooli astunutest“ (lk. 65). *Album Academicum*’i andmeil oli 1816. aasta II semestri lõpuks Tartu ülikooli immatrikuleeritud kokku 1152 tudengit, kellest juurat olid õppinud 313. Või väide, et „1817–1865 immatrikulee-

riti õigusteaduskonda 4177 üliõpilast, kellest pooled jäid Balti kubermangudesse“ (lk. 76). *Album Academicum*’i numeratsioon oli 1802. aastast alates jõudnud 1865. aasta II semestri lõpuks alles 8064-ni, s. t. et aastail 1817–1865 immatrikuleeriti 6912 üliõpilast ja pole kuidagi võimalik, et neist üle nelja tuhande õppis õigusteaduskonnas.

Lühidalt kokku võttes: professor Järveldi on andnud suurejoonelise ülevaate Eesti õigusteadusest ja õigusharidusest nelja sajandi jooksul, mida iga teemaga tegeleja peaks lugema. Kuid allakirjutanu loodab siiralt, et see pole ammendav ega lõplik ja et raamat inspireerib uusi käsitlusi Eesti õigusteaduse, juristiks õppimise või juristide kohta, kellest paljud väärisksid kindlasti omaette monograafiat.

Retsensioon ilmub uurimisteema IUT 20-50 raames.

Lea Leppik

Lea Leppik

(1962), *PhD*, õigusajaloo dotsent,
Tartu Ülikool, Lossi 25, 51003 Tartu,
lea.leppik@ut.ee

⁴ Nii ei leia kirjanduse nimestikust ühtki tööd ka Lea Leppikult, kuigi tekstis on teda vähemalt kaks korda tsiteeritud, lk. 62 ja 85. Kui kirjanduse nimekirjal oli mingi muu eesmärk või valikuprintsiip, võinuks see kusagil kirjas olla.